

Felsefe Grubu Öğretmen Adaylarının “Ahlak” Kavramına İlişkin Algıları

Consideration of The Perceptions of The Candidate Philosophy Group Teachers on The Concept of The “Morality”

M. Semih KARACA¹

¹Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü. mehmetsemihkaraca@gmail.com (<https://orcid.org/0000-0002-1784-7748>)

Geliş tarihi: 4.03.2018

Kabul Tarihi: 26.12.2019

ÖZ

Bu çalışmanın amacı felsefe grubu öğretmen adaylarının ahlak kavramına yönelik sahip oldukları algıların ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmış ve elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırma için nitel araştırma yönteminin ve olgubilim desenin tercih edilmesinde derinlemesine analiz imkanının olması etkili olmuştur. Bu bağlamda çalışma 2015-2016 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Doğu Anadolu Bölgesi’nde bulunan bir devlet üniversitesinin felsefe grubu eğitimi ana bilim dalında öğrenim görmekte olan 31 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yazılı olarak elde edilmiştir. İlgili görüşme formunda hem metaforik algıların ortaya çıkmasına yönelik hem de ahlak kavramının temeline yönelik açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının ahlakın kaynağına ilişkin görüşlerinin bireysel, toplumsal ve dini kaynaklar etrafında toplandığı görülmüştür. Bununla birlikte ahlaklı bir birey olmanın görünüş olarak tek koşulu din olsa da herhangi bir dine mensup olmadan da seküler bir ahlak geliştirilebileceğinin ip uçları gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, ahlakın kaynağı, ahlak felsefesi.

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the perceptions of pre-service philosophy group teachers about the concept of morality. In this study, one of the qualitative research designs, phenomenology was used and the obtained data were analyzed with content analysis technique. The possibility of in-depth analysis was effective in the preference of qualitative research method and phenomenology design for the research. In this context, the study was conducted with 31 students studying in the philosophy department of a state university in Eastern Anatolia in the spring term of 2015-2016 academic year. The study data were obtained in writing with the semi-structured interview form. In the related interview form, open-ended questions were given both for the emergence of metaphoric perceptions and for the basis of the concept of morality. As a result of the research, it was seen that the opinions of teacher candidates about the source of morality gathered around individual, social and religious sources. However, it is observed that secular morality can be developed without being a member of any religion, even though religion is the only condition in terms of being a moral individual.

Keywords: Morality, sources of the morality, moral philosophy.

GİRİŞ

Bilgelik sevgisi olarak tanımlanan felsefenin üç temel çalışma alanının olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar; varlık (ontoloji), bilgi (epistemoloji) ve değer (aksiyoloji) alanlarıdır. Varlık felsefesi “Evrende gerçekten var olan nedir?” sorusuyla ilgilenirken, bilgi felsefesi; “Doğru bilgi mümkün müdür?”, “Doğruluğun ölçütü nedir?” gibi sorulara yönelmiştir. Değer felsefesi ise bireylerin sosyal ve somut yaşantılarına daha doğrudan etkiler yapan ve genelde diğer iki temel alandan etkilenen bir disiplindir. Değer felsefesi; ahlak felsefesi, sanat felsefesi, siyaset ve bilim felsefesi gibi alt alanlara ayrılmaktadır. Birçok düşünür ise değer alanında ahlak felsefesi üzerine çalışmalar yapmıştır. Ahlak üzerine üretilen düşüncelerin çokluğu bu düşünce sistematığının daha fazla ilgi uyandırmasından ve hayatla olan ilgisinin daha kolay kurulmasından kaynaklanmaktadır (Mengüşoğlu, 2003). Ahlak felsefesi üzerine yapılan çalışmalar bireylerin ahlaki yargılarının kaynağını sorgulamaya ya da ahlakın evrensel bir model olup olamayacağı gibi temel sorulara yönelmiştir (Özlem, 2014).

İlkçağ düşünürlerinden bu yana ahlak felsefesinin temel amaçlarından biri insanları mutlu edebilecek şeyler ortaya koymak olarak değerlendirilmiştir (Cevizci, 2010). Bazı düşünürler bu mutluluğu maddi hazlar üzerinden ele almış; bazıları ise farklı mistik öğeleri ön plana çıkarmıştır. Ahlak felsefesinin en temel iki kavramının iyi ve kötü kavramları olduğunu söyleyebiliriz. Bireyler için iyi ya da kötü olan şey çoğu zaman haz veren şeyler olmuştur. Bu haz maddi olabileceği gibi ruhsal da olabilmektedir (Ülken, 2004). Ancak ahlaki olarak iyi ya da kötü diye belirlenen şeyler çoğu zaman doğrudan ya da dolaylı bir şekilde varlık felsefesinin merkezine koymuş olduğumuz “Varlık”la paralellik göstermektedir. Bu anlamda varlık felsefesinin merkezine koyulan şey; ahlaki değer yargılarını da etkileyebilmektedir (Gürsoy, 1991). Böyle bir durumda ahlakın kaynağını sorgulamamız felsefi anlamda önem arz etmektedir.

Ahlaki eylem bireylerin kendisi için bir hayat prensibini kabul etmesi ve olası birçok hareket tarzı içerisinde kendisi için iyi olarak tanımladığı davranışı seçmesidir. Bu seçim bireylerde bir sorumluluk ve vazife duygusu uyandırır (Carrel, 2005). Carrel’in (2005) ifade ettiği gibi bireylerin kendi hayatları için tercih ettiği ahlaki iyiyi belirleyen prensipler onlara sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar iyi bir insan olma yönünde salık verilen değerler silsilesidir. Nitekim Cevizci (2002), ahlaki bir toplum ya da kültür içerisinde kabul görmüş değerler manzumesi ve bu değerlerin nasıl yaşatılabileceğini planlayan bir disiplin olarak kabul eder.

İnsanların ortaya koydukları ahlaki edimi daha doğru anlamak ve yorumlayabilmek için ahlak mekanizmalarının merkezine koydukları şeyi doğru analiz etmek gerekmektedir (Harman, 2000). Nitekim bu sorgulamalar ve üretilen değerler yaşadığımız hayatın amacına yönelik de çıkarımlar sunmamızı sağlayabilmektedir. Camus (2010) için hayatta bir tek ciddi soru vardır. Bu soru hayatın yaşamaya değer olup olmadığıdır. Hayatın yaşamaya değer olup olmadığı sorusu doğrudan ahlak felsefesiyle ilgili bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim ahlaki anlamda ortaya koyduğumuz değerler ve davranışlar bizlerin hayata olan bakışını da belirleyebilmektedir. Bu durumda ahlakın kaynağına yönelik farklı yaklaşımlar mevcuttur. Düşünce tarihi genel olarak incelendiğinde ahlaki değerlendirmeye yönelik üç farklı yaklaşım olduğu görülmektedir. Bunlar; deskriptif, normatif ve analitik yaklaşımlardır. Ahlakı bilimsel anlamda ele almak deskriptif bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Deskriptif anlamda ele alınan ahlak, tarihsel ve tespitsel olarak değerlendirilir. Ahlakı normatif tarzda ele alan disiplinler ise din ve felsefedir. Bu noktada din, ahlaka sadece normatif olarak yaklaşırken felsefe hem normatif hem de analitik olarak yaklaşır. Normatif yaklaşım ahlaki ilkeler ışığında bir hayat modeli sunar. Bu anlamda bizlere nasıl iyi insan olunacağını da şifrelerini verir. Analitik yaklaşımda ise “iyi” ve “kötü” kavramları açıklanmaya çalışılır. Bununla beraber ilgili kavramlar analiz edilir. Bu yaklaşımlardan hareketle ahlak kavramının çıkışı genel olarak din ve dışı olarak temellendirilmiştir (Kılıç, 1993).

Ahlakın kaynağına yönelik yapılan çalışmalara ilişkin literatür taraması yapıldığında birçok teorik çalışma olduğu görülmüştür. Kılıç (1993) “Ahlakı temellendirme problemi” adlı çalışmasında ahlak fenomenini farklı yaklaşım tarzlarıyla ve ahlakın kaynağı problemi eksenine tartışmıştır. Bununla beraber Çilingir’in(2014) din ile ahlak arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışma da literatür açısından önem arz eden çalışmalardandır. Bu çalışmada ahlakın temeli üzerine de değerlendirmeler mevcuttur. Literatürde dikkat çeken bir başka çalışma ise Topaloğlu’nun (2013) “Ahlâkın Temeli Üzerine Bir Tartışma: Ahmet Hamdi Akseki – Immanuel Kant” adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada ahlaka temel oluşturan felsefi yaklaşımlar İslam ve Batı dünyasından iki önemli ismi üzerinden tartışılmıştır. Fransız düşünür Bergson’un (2013) “Ahlakın ve Dinin İki Kaynağı” adlı kitabı da ilgili alanda yapılmış çalışmalara örnek oluşturmaktadır. Nitekim Bergson bu çalışmasında ahlakın kaynağını toplumsal, felsefi ve bireysel açılardan incelemiştir.

İlgili çalışmalar ve literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların önemli bir kısmını kuramsal araştırmalar oluşturmaktadır. Ancak kuramsal çalışmaların yanında uygulamaya dönük çalışmalarda bulunmaktadır. Nitekim Oktay’ın (2001) tez çalışması ahlaki değer yargılarını ve bu değerlerin kaynaklarını uygulamaya yönelik incelemesi bakımından öne çıkmaktadır. Oktay’ın (2001) çalışmasıyla beraber uygulamaya dönük çalışmalara Çekin’in (2013) çalışması da örnek oluşturmaktadır. Çekin (2013); bu çalışmada öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk düzeylerini nicel araştırma yaklaşımı ile ele almıştır. Çekin’in bu çalışması, ahlakın kaynağına yönelik bir çalışma olmasa da ahlak konusunda yapılmış uygulamaya yönelik çalışmalardandır. Bu anlamda ahlak fenomenine ilişkin uygulamalı çalışmaların özellikle eğitim alanında yetersiz olduğu söylenebilir. Bu çalışma uygulamaya yönelik olduğundan literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu noktada literatürdeki kuramsal yaklaşımlarla uygulamaya yönelik sonuçların karşılaştırılması da amaçlanmıştır. Çalışmanın uygulamaya yönelik olması ve ilgili alanda daha önce böyle bir çalışmanın olmaması çalışmayı önemli kılan sebeplerdendir. Bu önem bağlamında araştırma problemi *Felsefe Grubu öğrencilerinin ahlak kavramına ilişkin algıları nasıldır?* olarak belirlenmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırma yaklaşımı derinlemesine bilgi sahibi olma amacıyla birlikte; “Niçin?” ve “Nasıl?” sorularına cevaplar bulmak için kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel araştırma yaklaşımın birçok farklı deseni bulunmaktadır. Bu çalışma ise nitel araştırma desenlerinden olan olgu bilim (fenomenoloji) deseninin örneğini oluşturmaktadır. Olgu bilim deseni farkında olunan ancak derinlemesine bilgi sahibi olunmayan durumlarda kullanılmaktadır. Birçok olguyla günlük hayatımızda çeşitli şekillerde karşılaşabiliriz. Ancak bu durum ilgili olguyu çok iyi bildiğimiz anlamına gelmemektedir. Nitekim bu araştırmanın temel kavramını oluşturan ahlak konusu da güncel hayatta sıklıkla karşılaşılan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Ahlak kavramıyla gerek yazılı metinlerde gerekse de sözlü diyaloglarda rastlaşılsa da ilgili kavrama yönelik olgusal belirlemelerin yapılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte ahlaki eylemlerin ve davranışların temelindeki unsurlar da derinlemesine bir şekilde sorgulanmamaktadır. Bu tarz çalışmalar olgu bilim (fenomenoloji) desenine uygun çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Gündelik hayatta da her birey eylemde bulunmaktadır. Ancak bireylerin bu eylemlere dair bilinçli bir farkındalığı olmayabilmektedir. Yapılan sorgulamalar bireylerin ahlakın kaynağına ilişkin düşüncelerinin de öğrenilmesini sağlamaktadır. Bu çalışmada ise öğrencilerin “ahlak” kavramına ilişkin algıları incelenmeye çalışılmıştır. Bununla beraber ahlak kavramı sürekli farkında olduğumuz ancak üzerine derinlemesine bilgi ve analize sahip olmadığımız bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.Araştırma Grubu

Araştırmaya 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinin felsefe grubu eğitimi ana bilim dalında öğrenim görmekte olan 31 öğrenci katılmıştır. Çalışmaya katılan 31 öğrencinin 22'si kadın 9'u erkektir. Araştırma grubunun seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme yöntemi dikkate alınmıştır. Ölçüt örnekleme araştırmacı tarafından tespit edilen bir ölçüt dikkate alınarak oluşturulur (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada çalışma grubu tespit edilirken kullanılan ölçüt öğretmen adaylarının ahlak felsefesi dersini almış olmaları ve 4 ya da 5. sınıfta olmalarıdır. Ölçütün bu şekilde tercih edilmesi 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin felsefe alanı ve ahlak felsefesi bilgi donanımlarının daha yeterli olduğu düşüncesinden kaynaklanmıştır.

2.2.Veriler Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Felsefe grubu öğretmen adaylarının ahlak kavramına ilişkin algılarını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, veri toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda metaforik algıların ortaya çıkarılması adına 11 adet soru yer almıştır. Açık uçlu olan görüşme formunda yer alan sorular iki farklı uzman denetiminden geçirilerek görüşme formuna son hali verilmiştir. Bu şekilde ölçme aracının geçerliği artırılmaya çalışılmıştır. Öğrencilere görüşme formunu doldurmaları için 30 dk süre tanınmıştır. Öğrenciler görüş formunu bir üniversite dersliğinde araştırmacı gözetiminde toplu olarak doldurmuşlardır. Bu süre zarfında öğrencilerin görüşme formuna yönelik soruları da titizlikle cevaplanmaya çalışılmıştır. Daha sonra toplanan veriler analiz aşamasına getirilmiştir.

Görüşme formu, öğrenci görüşlerinden karşılaştırılmalı sonuçlar elde edebilmek için kullanılan nitel veri toplama araçlarından (Aktaş, 2015). Bu anlamda görüşme formunun geliştirilmesinde soruların kolay anlaşılması, yönlendirici olmaması ve çok boyutlu olmasına dikkat edilmiştir. Araştırma için geliştirilen görüşme formu hem uzman incelemesinden geçirilmiş hem de verilerin analiz sonucunda katılımcı teyidinden geçirilerek iç tutarlık artırılmaya çalışılmıştır. Bununla beraber elde edilen bulgularda kavramsal çerçeve uyumluluğuna da dikkat edilmiştir. Bunların yanı sıra görüşme formundan alınan doğrudan öğrenci görüş örneklerine yer verilerek çalışmanın inandırıcılığı artırılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın dış geçerliğini (aktarılabirliğini) artırmak için ise araştırmanın geliştirilme süreci ve bu süreçte ele alınan adımlar ayrıntılı bir şekilde betimlenmeye çalışılmıştır. Görüşme formunda yer alan soruların bir kısmı şunlardır: "Sizce ahlak nedir?", "Ahlak denilince aklınıza hangi kavramlar gelmektedir?", "Ahlakı etkililediğini düşündüğünüz değişkenler nelerdir?", "Sizce ahlaklı olmak demek ne demektir?".

2.3.Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. İçerik analizinde temel amaç toplanan veriler üzerinden kavramlar arası ilişkilere ulaşmaktır. Bu anlamda kuramsal olarak net ifadelerle ulaşılamadığı zamanlarda ve daha derinlemesine bir analize ihtiyaç duyulduğunda içerik analizi tercih edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Verilerin analizinde öncelikle görüşme formlarındaki sorulara verilen yanıtlar okunup analiz edilmeye çalışılmıştır. Veriler üzerinde yapılan analizler sonucunda kod ve kategoriler oluşturulmuştur. Her kod, ilgili olduğu kategorinin altına yerleştirilmiştir. Analiz aşamasında son olarak elde edilen kodlar ve kategoriler araştırma konularında iki farklı uzmanın görüşüne sunulmuştur. Bu şekilde kategori ve kodlar arasında güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bu işlemde Güvenirlik= $[Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] \times 100$ formülünden (Miles ve Huberman, 2015) yararlanılmıştır. Kodlar arası güvenilirlik yüzdesi ise % 80 olarak hesaplanmıştır. Geriye kalan %20'lik kısım üzerinde de tekrar uzman görüşü ile birlikte uzlaşma sağlanmıştır. Nitel çalışmalarda kod-kategori uzlaşmasının % 70'in üzerinde olması, çalışmanın güvenilirliği açısından yeterli görülmektedir (Miles ve Huberman, 2015).

Tespit edilen kodlar ilgili kategoriler altında öğrenci sayısı hesaplanarak sunulmuştur. Bununla beraber çalışmadaki kavramların ve öğrenci görüşlerinin daha iyi anlaşılması açısından doğrudan alıntılara da yer verilmiştir.

BULGULAR

Çalışmada *Felsefe Grubu öğrencilerinin ahlak kavramına ilişkin algıları nasıldır?* olarak belirlenen temel problem ile birlikte; araştırma için bir de alt problem belirlenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın alt problemini de *ahlaki değer ve edimleri ortaya çıkaran fenomenler nelerdir?* sorusu oluşturmaktadır. Araştırmanın alt probleminin açıklanması için ise katılımcılara *insanı ahlaklı davranmaya iten etmenler nelerdir?* sorusu yöneltilmiştir. Bu soru etrafında ortaya çıkan cevaplar analiz aşamasına getirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda öğrencilerin ahlakın kaynağına yönelik görüşlerinin bireysel, toplumsal ve dini kaynaklar etrafında toplandığı ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden bireysel kaynaklı olanlar; öğrencilerin ahlakın kaynağını bireyin kendi ürettiği değerler ve prensiplerle oluştuğunu ifade etmektedir. Bu anlamda akıllı bir varlık olarak insan birçok sorunu çözdüğü akıl yetisiyle ahlaki değer üretme özelliğini de gerçekleştirmektedir. Toplumsal kaynaklı öğrenci görüşleri ise ahlakın ortaya çıkmasında gelenek-görenekler gibi sosyal faktörleri açıklamaktadır. Bu durumda ahlaklı olmak toplumsal olarak üretilen değerlere uygun davranışlarla mümkün olacaktır. Dini kaynaklı görüşlerden kastedilen ise ahlaki ilkelerin kaynağının metafizik alanla ilişkilendirilmesidir. Nitekim ahlakın en önemli kaynağını ilahi ve vahye dayalı dinler oluşturmaktadır. Din kaynaklı görüşlerin ahlakı; günah ya da sevap kavramlarıyla ilişkilendirdiğini de söyleyebiliriz.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Toplumsal Kaynaklı Ahlak Görüşlerine İlişkin Dağılım

	<i>Kod</i>	<i>f</i>
Toplumsal Kategorisi	Normlar	4
	Gelenek-Görenek	2
	Sosyal Roller	2
	Öteki	2
	Kime Göre	2
	Aile	1
	Devlet	1

Tablo 1 incelendiğinde 14 öğrenci görüşünün toplumsal kategorisine ilişkin olduğu tespit edilmiştir. Bu görüşler daha çok *normlar*, *gelenek-görenek*, *sosyal roller*, *öteki*, *kime göre* kodlarında sıklaşmıştır. 4 öğrencinin *norm* kodu altında görüş bildirdiği ortaya çıkmıştır. Gelenek-görenek, sosyal roller, öteki, ve kime göre kodları ise 2’şer defa tekrar etmiştir. *Aile* ve *devlet* kodları ise birer defa tekrar etmiştir.

Norm koduyla ele alınan görüşler, ahlaki değerleri toplumun değer yargıları üzerinden ele almıştır. Norm kodu toplumda oluşan sosyal kurallar ve belli bağlamlarda insanların nasıl davranması gerektiğinin bilgisini vermektedir. Norm koduna örnek oluşturan öğrenci görüşlerinden alınan örnekler aşağıda verilmiştir.

Ö5: “...ahlaki değer toplumun değer yargılarına göre hareket edilmesi ve onları göz önünde bulundurmasıyla mümkündür”

Ö6: “...ahlak kurallarının sosyal kurallara göre oluştuğunu düşünürsek, toplumun ürettiği kurallar olmadan ahlak fenomenini de olamaz”

Örneği verilen iki görüşün de toplumsal kategorinin ilk kodu olan normlar kodunun altına girdiği düşünülmüştür. Her iki öğrenci görüşü de incelendiğinde ahlakın kaynağının toplumun ürettiği sosyal kurallar olduğu görülmektedir. Toplumsal kategorisine örnek oluşturan bir başka öğrenci görüşü ise gelenek-görenek üzerine olmuştur. Gelenek-görenek eskiden beri devam

edegelen ve topluma ya da coğrafyaya göre değişen davranış durumlarının ahlaka olan etkisini ifade etmek için kullanılmıştır. Gelenek-görenek kodu üzerine ifade edilen öğrenci görüşü ise aşağıdaki gibidir.

Ö7: “...ahlak bireyin içinde yaşadığı topluma, coğrafyaya ve yöneltildiği devlete göre değişen bir şeydir”

Ahlakın kaynağına ilişkin bu görüş gelenek-görenek kodu altına yerleştirilmiştir. Özellikle coğrafi değişikliklere yapılan gönderme dolayısıyla toplumsal kaynaklı kategoride ve gelenek-görenek kodu içinde değerlendirilmiştir. Toplumsal kategorisinin bir başka kodu ise sosyal roller kodudur. Sosyal roller belirli sosyal statüde ya da toplumun herhangi bir yerinde olan bireylerden o kuruma ait davranışların beklenmesidir. İçerisinde bulunduğumuz toplum birçok sosyal durumda bizlerden o sosyal duruma göre davranışlar beklemektedir. Bu şekilde beklenen davranış kalıpları ise sosyal roller olarak değerlendirilmiştir. Sosyal rollere ait öğrenci görüşüne örnek oluşturan görüş aşağıda verilmiştir.

Ö8: “...ahlak, topluma uygun toplumun benimsediği davranış kalıpları ve benimsenen hal, hareketlere göre davranmaktır”

Sosyal rol, toplumun bizden beklediği toplumsal davranışları sergilemek olarak değerlendirildiğinden ilgili öğrenci görüşü bu kod altına yerleştirilmiştir. Nitekim öğrenci görüşünde de ahlak, toplumun benimsediği davranışları sergilemek olarak ele alınmıştır.

Toplumsal kategoride ikişer defa tekrar eden diğer kodlar ise öteki ve kime göre kodları olmuştur. Öteki görüşü ahlakın kaynağını ve varlığını bir başkasına bağlamak olarak değerlendirilmiştir. Kime göre kodu ise toplum olmadan ahlaki ilkelerin kişiselleşeceğini ifade eder. Bu durumda fazlasıyla kişisel hale bürünen ahlaki değerler için bir kaynak olması mümkün olamayacaktır. Toplumsal kategorideki en az tekrar eden son iki kod ise aile ve devlet kodları olmuştur. Aile görüşü ahlakın aileden başladığını ve ahlaki gelişimin ilk aşamasının aile olduğunu bildirmektedir. Devlet kodu ise ahlakı devletin belirlediği kurallara göre yaşamak olarak ele alınmıştır. Siyasi iradenin oluşturduğu kurallar ve bir bireyin devleti için iyi olduğu düşündüğü şeyi yapması ahlak kavramı ile ilişkilendirilmiştir.

Toplumsal kaynaklı görüşleri takip eden bir diğer görüş ise bireysel kaynaklı ahlak görüşleri olmuştur. Aşağıdaki Tablo 2’de bireysel kaynaklı ahlak görüşlerine ilişkin dağılım verilmektedir.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Bireysel Kaynaklı Ahlak Görüşlerine İlişkin Dağılım

	<i>Kod</i>	<i>f</i>
Bireysel Kategorisi	Akıl	3
	Prensip	2
	Vicdan	2
	Tavır	1
	Saygı	1
	Doğuştan	1

Tablo 2 incelendiğinde 10 öğrencinin bireysel kategoriye yönelik görüş bildirdiği ortaya çıkmıştır. Bu kategorideki öğrenci görüşlerinden üçünün *akıl* kodu altında, ikişer öğrencinin ise *prensip* ve *vicdan* kodu altında görüş bildirdiği tespit edilmiştir. *Tavır*, *saygı* ve *doğuştan* kodları ise birer defa tekrar etmiştir.

Akıl, herhangi başka bir dış mekanizma olmadan ahlaki değerlere kaynaklık oluşturabilir. İnsan toplum olmadan ya da herhangi bir dini değer gereksiz aklıyla kendi değerlerini düzenleyebilir. Akıl kodu bu düşünceler etrafında toplanmıştır. Akıl kodunun oluşmasını sağlayan örnek öğrenci görüşleri aşağıda yer almıştır.

Ö1: “... ahlak insan için vardır ve yine bunu yani ahlaki oluşturanda insanın kendisidir”

Ö2: “... insan akli yönden ve içindeki duygular dahilinde evrende tek başına kalsa bile ahlaki değerleri barındıracaktır”

Örneği verilen öğrenci görüşleri akıl kodu etrafından toplanan ve bireysel ahlak kategorisine yerleştirilen görüşlere örnek oluşturmaktadır. Verilen öğrenci görüşleri incelendiğinde ahlaki oluşturan bireyin bizzat kendisinin olması ve akıl yetisini kullanarak ahlaki değerleri oluşturması fikirleri akıl kodunu tamamlar nitelikte olduğunu düşünülmüştür. Akıl kodunu takip eden bir diğer kod ise prensip kodudur. Prensipler, bireylerin kendine koyduğu kurallar ve karakterlerini oluşturan davranış kalıplarını ifade etmektedir. Prensipler kişiden kişiye değişen ve kişisel olarak oluşturulan değerleri kapsadığından bireysel kategorisine eklenmiştir. Prensip koduna yönelik öğrenci görüşüne örnek oluşturması bakımından aşağıdaki görüş sunulmuştur.

Ö3: “...evrende yalnız kaldığı düşününce kişisel saygı ve değerlerimi göz önünde bulundurarak, yine de ahlak kavramından söz edebiliriz”

İlgili örnek görüşün prensip koduyla bireysel kategorisine girdiğini düşünülmüştür. Bireysel kategorisine verilebilecek bir başka örnek ise vicdan kodudur. Vicdan kişinin kendi davranışları hakkında kendi oluşturduğu değerleri dikkate alarak yaptığı davranışları değerlendirdiği kişilik özelliğidir. Vicdan koduna yönelik örnek öğrenci görüşü aşağıda sunulmuştur.

Ö4: “...ahlakın bence doğrudan bağlı olduğu kavram vicdandır ve vicdan her insan da bulunan ama bastırılırsa kaybolan iyi eylemlerle taçlanan toplamında ahlaksal davranışları bir çatı altında toplayan varolumdur”

Ahlakın kaynağına yönelik bireysel kategoride yer alan öğrenci görüşleri incelendiğinde vicdanı takip eden diğer kodları ise “tavır, saygı ve doğuştan kodları” oluşturmuştur. Tavır, kodunu oluşturan öğrenci görüşü ahlaki insandaki bir duruş olarak ele almasından dolayı oluşturulmuştur. Her insanın ahlaki duruşu kendine has olacağından bireysel kategorisi içerisinde değerlendirilmiştir. Saygı kodu ise bireylerin hiçbir diğer kontrol mekanizması olmadan kendine ve doğaya duyduğu saygıyla ahlaka kaynak oluşturulabileceğini ifade etmektedir. Bu anlamda diğer insanlar ya da toplumlar olmadan da bireysel olarak saygı kavramını geliştiren birey yine de ahlak fenomeni ortaya koyabilecektir. Doğuştanlık ise ahlak fenomeninin doğuştan getirilen yetilerden biri olduğunu ifade etmektedir.

Araştırmadaki verilerin analizinden ulaşılan üçüncü kategori ise din kaynaklı ahlak görüşleri olmuştur. Aşağıda Tablo 3’de din kaynaklı ahlak görüşlerine ilişkin dağılım verilmektedir.

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Din Kaynaklı Ahlak Görüşlerine İlişkin Dağılım

	<i>Kod</i>	<i>f</i>
Din Kategorisi	Tanrı	3
	İbadet	1
	Maneviyat	1
	Evren Algısı	1
	Günah	1

Tablo 3 incelendiğinde öğretmen adaylarının ahlakın din kaynağına ilişkin görüşleri incelendiğinde ilgili görüşlerin yedi farklı koda ayrıldığı görülmüştür. Kodların üç tanesi *Tanrı* kodunda sıklaşmıştır. Dini kategorinin diğer kodları olan *ibadet*, *maneviyat*, *evren algısı* ve *günah* kodları ise birer defa tekrar etmiştir. Tanrı, ahlakın kaynağı sorgulandığında akla gelen ilk kavramlardandır. Nitekim din, bir yaklaşım içerisinde barındırdığı ritüellerle ve davranış

kalıplarıyla bireylere ahlaklı olmanın sınırlarını çizmektedir. Tanrı kodunda sıklaşan öğrenci görüşlerine aşağıdaki örnekler verilmiştir.

Ö8: “...evrende kimse kalmasada evreni yaratan ezeli ve ebedi olan Tanrı hep vardır. İnsan O’na karşı da ahlaki değerleri sergilemelidir”

Ö9: “...evrende ahlaki yöneten bir olgunun varolduğunu düşünüyorum. Bu yüzden doğa bizi ahlaklı olmaya zorluyor”

Burada verilen her iki öğrenci görüşü de Tanrı kodu altına yerleştirilmiştir. Evrende diğer insanlar ya da toplum olmadan da; yani bizleri çevreleyen diğer insanlar ya da doğa olmasa da ahlak fenomeni yine olacaktır. Bu noktada ahlaklı hâlâ var kılan sebep ise Tanrı olmuştur. Bu anlamda Tanrı’nın varlığı ahlaka doğrudan bir kaynak teşkil etmektedir.

Din kategorisinde Tanrı kodunu takip eden diğer kodlar ise ibadet, maneviyat, evren algısı, günah kodları olmuştur. İbadet görüşü ahlakın kaynağını dini ritüelleri davranış haline getirip getirmememize bağlamaktadır. Bu anlamda ibadetlerin yapılması ahlakın kaynağı olmakla birlikte ahlaklı bir birey olmayı da sağlayacaktır. Maneviyat ise insandaki bir hal durumu olarak ele alınmıştır. Manevi durum insanın Tanrı ve O’nun buyruklarını yerine getirme duygu durumu olarak değerlendirilmiştir. Evren algısı ise ahlakın evrenin mistik var oluşunu dair bir yaklaşımdır. Evren, doğayla birlikte bireylere ahlaklı olmayı öğretecektir. Evren algısı kodu ise bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmiştir. Günah kodu ise Tanrı’nın belirlemiş olduğu kurallara uymamak olarak ele alınmıştır. Bu anlamda ahlakın kaynağı günaha uzak durmak olacaktır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Felsefe grubu öğretmen adaylarının ahlak kavramına yönelik algılarının ortaya çıkarılmasını amaçlayan bu çalışmada üç kategori ve bu kategorilerin altında kodlar tespit edilmiştir. Çalışmada ortaya çıkan verilere dayanarak öğrencilerin ahlakın kaynağına yönelik görüşleri toplumsal, bireysel ve dini kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Öğrenciler en çok toplumsal ve bireysel kaynaklı görüşler belirtirken, dini kaynaklı görüş bildiren öğrenci sayısı diğer iki kategorinin gerisinde kalmıştır. Ahlak kavramına yönelik algıları incelemek üzere geliştirilen görüşme formundan 3 kategoriyle birlikte 18 kod tespit edilmiştir. Bu kategoriler altında en çok tekrar eden kodlar sırasıyla akıl, prensip (bireysel); normlar, gelenek (toplumsal); Tanrı, ibadet (dini) kodları olmuştur.

Toplumsal kaynaklı görüş bildiren 14 öğrenci olmuştur. Ahlakın kaynağının toplumsal sebepler olduğunu düşünen öğrenciler ahlakın toplumun değer yargılarına göre oluştuğunun altını çizmişlerdir. Öğrenci görüşlerinden elde edilen verilerle üç temel kategoriye ayrılan ahlak görüşleri; ilgili kuramsal literatür incelendiğinde de karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Yalın (2015), Ahmet Hamdi Akseki’nin ahlak görüşlerini aktarırken üç temel ahlak sorumluluk alanının olduğunu ifade etmektedir. Bunlar; vicdanî sorumluluk, kanunî sorumluluk veya insanlara karşı sorumluluk ve uhrevî sorumluluk olarak sıralanmıştır (Yalın, 2015). Buradaki sorumluluk alanları çalışmada oluşan kategorilerle doğrudan eşleşme bile dolaylı olarak elde ettiğimiz verilerle ilişkilendirilebilir. Bu sorumluluk alanları incelendiğinde toplumsal kaynaklı öğrenci görüşlerini insanlara karşı olan sorumluluk alanıyla örtüştürebiliriz. Bu anlamda vicdani sorumluluk bireysel kategori ile uhrevî sorumluluk ise dini kategori ile ilişkilendirilebilir.

Felsefe tarihi genel olarak incelendiğinde ahlak disiplini üzerinden birçok tartışma yürütüldüğü göze çarpmaktadır. Ahlak felsefesi üzerine yapılan birçok tartışma ahlakın kaynağına yönelik olmuştur. Ahlakın kaynağına ilişkin olan tartışmalar ise genel olarak üç temelde tartışılmıştır. Bunlar din, toplumsal öğeler ve insanın kendi oluşturduğu değerlerdir (MacIntyre, 2001). İkinci yaklaşım olan toplumsal öğeler ise ahlaklı olmayı doğuştan getirilen değerlere bağlamakla beraber toplumda oluşan değerler üzerinden de açıklamaktadır (Cevizci, 2006). Bu durumda insan kendi iradesi ile doğuştan getirdiği idelerle beraber toplumun değer

yargılarını bütünleştirerek ahlaklı bir birey olabilir. Ahlakın kaynağına yönelik rasyonalistlerin (akılcıların) savunduğu görüşler de tüm insanları kapsadığı için toplumsal kaynaklı ahlak görüşleri ile ilişkilendirilebilir. Nietzsche (2000), insanın doğayla başbaşa daha rahat hissettiğinin altını çizer. Bu noktada Nietzsche; diğer insanların varlığının bizleri rahatsız ettiğini ifade eder. İnsanlar diğer insanların yanında yargılanması söz konusu olduğundan tam anlamıyla kendisi olamaz. Diğer insanların ya da toplumun var olması insanların ahlaki duruşunu belirleyebilmektedir. Nitekim Nietzsche (2010) köle ahlakından bahsederken gelenek içerisinde kendini bulan bir ahlaktan bahseder. Bu anlamda Nietzsche'ye göre gelenek öyle bir hal almıştır ki ahlakın ta kendisi olmuştur. Nietzsche köle ahlakını gelenek kavramı üzerinden betimlerken bu durumdaki bireyler için ahlakın kaynağını da toplumsal öğeler üzerinden değerlendirmektedir. Bu durumda Nietzsche'nin bu ahlaki yaklaşımı çalışmada ortaya çıkan toplumsal kategori ile ilişkilendirilebilir.

Ahlakın kaynağına yönelik bir diğer görüş ise bireysel kaynaklı görüşler olmuştur. Bireysel kaynaklı ahlak görüşü bildiren öğrenci sayısı ise 10 olmuştur. Bireysel kaynaklı olan görüşler insana yönelik herhangi bir dış denetim olmadan da ahlaki değer üretebilme görüşlerinde toplanmıştır. Bu durumda insanlar kendileri de değerler üretebilmektedir. İnsanın kendi oluşturduğu değerlere gelince; bu yaklaşım postmodernist bir yaklaşım olarak ele alınabilir. Nitekim bu yaklaşım daha çok varoluşçu ya da varoluşçuluğa zemin hazırlayan düşünürlerce ön plana çıkarılmıştır (Pieper, 2012). Onlara göre insan kendi kendisini var etmiştir ve değerler de insanın bir ürünüdür. Bu anlamda varoluşçu ekolün ateist kanadı herhangi bir dini inanç disiplini olmadan da bireylerin kendi değerlerini üreterek ahlaklı bir birey olabileceğini savunur (Hançerlioğlu, 2005). Bu anlamda Sartre ya da Camus'nun yaklaşımları ve ahlak felsefeleri örnek verilebilir. Bununla beraber Ahmet Hamdi Akseki'nin ahlaki sorumluluk alanlarından bir diğeri olan vicdani sorumluluk alanı ile bireysel kaynaklı görüşler ilişkilendirilebilir. Nitekim Sartre'ın "bireyler seçim yaparken tüm insanları da seçer" (Sartre, 1985) düşüncesi bireysel değer üreten insanların vicdani sorumluluğu ile dolaylı da olsa benzeşmektedir.

Çalışmada en az tekrar eden görüş ise din kaynaklı görüşler olmuştur. Yedi öğrenci tarafından dile getirilen din kaynaklı görüşler ise daha çok Tanrı'nın buyruğuna göre yaşama fikirlerinde birleşmiştir. Nitekim birçok teist filozof ahlakın en temel kaynağını din çerçevesinde bulmuştur. Dinden ve vahyin bilgisinden gelen kurallar bütünü ahlakı da tamamlar niteliktedir. Bu anlamda teist bir düşünür için dini ilkelere göre yaşamak aynı zamanda ahlaklı yaşamak olarak karşılık bulmuştur (Pojman ve Fieser, 2012). Ahmet Hamdi Akseki'nin ahlaki sorumluluk alanlarından bir diğeri olan uhrevi sorumluluk alanı ise öğrencilerin dini kaynaklı görüşleri ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Ahlak felsefesinin kuramsal çerçevesi ile öğrenci görüşlerini doğrudan eşleştirmek hatalı bir varsayım olabilir. Bu durumda sadece ortaya çıkan kategorilerin felsefi arka planı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Altunışık'ın (2018) araştırmasındaki verilerle bu çalışmanın da teorik bağlamda örtüştüğü gözlemlenmektedir. Nitekim Altunışık'ın çalışmasında ahlakın bireysel-toplumsal ve görece olmaklığı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Özturan'ın (2013) yaptığı çalışmada da ahlakın kaynağına yönelik birçok farklı filozofu değişik cevaplar ürettiği aktarılmaktadır. Bune göre ahlakın kaynağına yönelik olan belirlemeler; doğa, haz, duygu, sezgi, toplum, Tanrı ve akıl olarak öne çıkmıştır. İlgili çalışmada kuramsal olarak öne çıkan bu belirlemeler bu çalışmada ortaya çıkan üç temel ahlak kategorisi ile de örtüşmektedir: Bu çalışmada ahlakın hem metaforik anlamda hem de ahlakın kaynağı bağlamında bireysel, toplumsal ve din kategorileri ortaya çıkması kuramsal çalışmalarla desteklendiğini göstermektedir.

Ahlaki değerlerin eylemsel ve kaynak bakımından farklılaşması kavramsal olarak da farklılaşma zorunluluğunu getirmemektedir. Bu bağlamda ahlaki değerlerin siyasal anlamdaki haklara da temel oluşturması beklendiğinde evrensel ilkeler ışığında temellendirilmesi önem kazanmaktadır. Herhangi bir dine ya da topluma göre düzenlenen siyasal ya da ahlaki ilkelerin

evrensel olması mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte ahlaki ilkelerin toplumu ilgilendiren taraflarına daha fazla önem verilmelidir. Bu önem evrenselliğin oluşturulmasında da önemli bir çıkış noktası olacaktır.

ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacının “felsefe grubu öğretmeni adaylarının “ahlak” kavramına ilişkin algılarının incelenmesi” olduğu düşünüldüğünde uygulamaya yönelik bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda felsefe üzerine yapılan çalışmaların birçoğunun kuramsal olduğu görüldüğünde bu tarz çalışmaların ilgili felsefi sorunların bireylere olan yansımaları ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmayla beraber ahlak felsefesinin başka kavramları dikkate alınarak farklı yaklaşımlarla yeni çalışmalar planlanabilir. Aynı zamanda farklı veri toplama araçları ya da farklı araştırma yaklaşımlarıyla da yeni çalışmalar planlanabilir. Bununla birlikte öğrencilerde ahlaki bilincin ve farkındalığın geliştirilmesinde özellikle felsefe ve değerler eğitimi gibi derslerde sıklıkla ahlak kavramının olgusal analizi yapılmalıdır. Bu tarz çalışmalar hem nicel hem de nitel veri toplama araçlarının birlikte kullanımı ile daha da zenginleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, M. C. (2015). *Nitel veri toplama araçları (içinde) kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Mustafa Metin. (Edt.). (2. Baskı). (337-375). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Altunışık, M.A. (2018). Bireysel-toplumsal farklılıklar ve ahlâkî görecelik sorunu. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, (10), 261-282.
- Bergson, H. (2013). *Ahlakın ve dinin iki kaynağı*. (2. Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Camus, A. (2010). *Sisifos Söyleni*. (15. Baskı). (Çev. Yücel, T.). İstanbul: Can Yayınları.
- Carrel, A. (2005). *İnsan denen meçhul*. (3. Baskı). (Çev. Durmaz, Ö). İstanbul: Hayat Yayınları.
- Cevizci, A. (2002). *Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2006). *İlkçağ Felsefesi tarihi*. (4. Baskı). Bursa: Asa Kitabevi.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefeye Giriş*. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çekin, A. (2013). Öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*.21, 1035-1048.
- Çilingir, L. (2014). Din mi ahlak mı?. *International Journal of Science Culture and Sport. Özel sayı1*, 711-720.
- Gürsoy, K. (1991). *J.P. Sartre ateizminin doğurduğu problemler*. (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (2005). *Felsefe ansiklopedisi kavramlar ve akımlar*. (Cilt 7). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Harman, G. (2000). *Explaining value and other essays in moral philosophy*. Oxford: Clarendon Press.
- Kılıç, R. (1993). Ahlakı temellendirme problemi. *Felsefe Dünyası Dergisi*. 8, 67-78.
- MacIntyre, A. (2001). *Ethik'in kısa tarihi: homerik çağdan yirminci yüzyıla* (Çev. Hakkı Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (2003). *Felsefeye giriş*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Miles, M.B. & Huberman, A. M. (2015). *Nitel veri analizi*. (2. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörleri: Sadegül Akbaba Altun ve Ali Ersoy). Ankara: Pegem Akademi.
- Nietzsche, F. (2000). *Böyle buyurdu zerdüşt*. (8. Baskı). (Çev. Turan Oflazoğlu). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Nietzsche, F. (2010). *Ahlakın soy kütüğü*. (Çev. Ahmet İnam.). İstanbul: Say Yayınevi.
- Oktay, S. (2001). *Kişilerin ahlaki yargıları ve ahlaki davranış niyetleri arasındaki farklılıkların çok boyutlu analizi*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özlem, D. (2014). *Etik-ahlak felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Özturan, H. (2013). *Aristoteles ve Fârâbî’de ahlakın menşei problemi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Pieper, A. (2012). *Etîğe giriş* (Çev. Veysel Atayman ve Gönül Sezer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pojman, L. P. & Fieser, J. (2012). *Ethics: Discovering right and wrong*. Boston: Wadsworth Cengage Learning.
- Sartre, J. P. (1985). *Varoluşçuluk*. (8. Baskı). (Çev. Bezirci, A.). İstanbul: Say Yayınları.
- Topaloğlu, F. (2013). Ahlâkın temeli üzerine bir tartışma: Ahmet Hamdi Akseki –Immanuel Kant. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 40, 349-364.
- Ülken, H. Z. (2004). *Aşk ahlakı*. (6. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalın, S. (2015). Ahmet Hamdi Akseki’de ahlaki sorumluluk. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8, 209-226.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

It can be said that philosophy has three fundamental fields of study. They are being (ontology), knowledge (epistemology) and value (axiology). Axiology contains the fields such as ethics, education or politics as subtitles as well. Philosophy of ethics occupies a broader field and has a longer history. There are abundance of thoughts about the ethics, since such thought process inspires more interest and it can be associated with life more easily (Mengüşoğlu, 2003).

Better understanding the act of ethics performed by the people and being able to interpret it more properly require an accurate analysis of the things that are put at the center of the ethics mechanisms. In fact, the basic ontological argument at the center of the ontology influences the ethical act and the grounding of ethics directly. Majority of the studies in literature consists of the theoretic studies. However, there are practical studies as well as the theoretic ones. Oktay’s (2001) thesis study comes to the fore due to analyzing the ethical value judgments and the implementation of the resources of these values. Another example belongs to Çekin’s (2013) study. Nevertheless, it can be said that the practical studies about ethics phenomenon are not sufficient particularly for the education field. This application-oriented study is thought to make contribution to literature. At this point, it is aimed to compare the practical results to the theoretic approaches. The practical feature of this study and the absence of such-like study in the related field make the study important. In this respect, the answer of the question “How are the perceptions of the students in Philosophy Group regarding the concept of ethics?” was sought.

Qualitative research approach was adopted in this study. Phenomenology pattern which comprises qualitative research approach and qualitative research patterns feature the study. Perceptions of the students about the concept of “ethics” were analyzed. However, the concept of ethics is a phenomenon of which we are always aware, but we do not have in-depth knowledge and analysis about it. In daily life, every individual acts and acts. However, they may not have a conscious awareness of these actions. The interrogations made also enable individuals to think about the source of morality. In this study, students' perceptions about the concept of “morality were tried to be examined. Nevertheless, the concept of morality is a phenomenon that we are constantly aware of but do not have in-depth knowledge and analysis on.

Thirty one students who received education in philosophy department of a state university in the Eastern Anatolia Region in the 2015-2016 academic year attended the survey. Of the purposeful sampling methods, criterion sampling was taken into account in selection of the research group. Semi-structured interview form was used to gather data in this study. In the interview form, 11 questions were included to reveal metaphoric perceptions. The open-ended interview form questions were subjected to two different expert audits and the final form of the interview form was finalized by considering the evaluations of whether or not it was intended to examine the source of morality.

The data obtained in the study were construed with the analysis technique. Codes and categories were generated in consequence of the data analyses. Lastly, expert opinion regarding these codes and categories was asked at the analysis stage. Thus, a reliability analysis between the categories and codes was performed. In this process, Reliability = $[\text{Agreement} / (\text{Agreement} + \text{Disagreement})] \times 100$ formula was used (Miles and Huberman, 2015). Percentage of reliability between the codes was calculated as 80 percent. Consensus on the remaining 20 percent was achieved with the expert opinion. In qualitative studies, the agreement between codes and categories above 70 percent is deemed sufficient with respect to reliability of the study (Miles and Huberman, 2015).

The analyses performed revealed that according to the students, ethics results from individual, social and religious resources. The students thought that the individual-driven opinions compose of the values and the principles which are generated by the individual. Society-driven opinions of the students clarified the social factors in the emergence of ethics such as traditions. On the other hand, the point in the religion-driven opinions is that moral principles originate from metaphysics.

The students delivered mostly society-driven and individual-driven opinions. Besides, the number of students who expressed religion-driven opinions was lower than the other two groups. Three categories and 18 codes were determined in the opinion form which was developed to review the perceptions about the concept of ethics. The codes which were repeated mostly under these categories were wisdom, principle (individual); norms, tradition (social) and God, worship (religious), respectively.

A total of 14 students provided society-driven opinions. The students who showed the social reasons as the resource of ethics underlined that ethics emerges based on the value judgments of society. The opinions about ethics divided into three categories can be found in the theoretical literature as well. Yalın's (2015) study examines Ahmet Hamdi Akseki's ethical views, highlighting three different of ethical responsibility. They are conscientious responsibility, legal responsibility or the responsibility towards human and ethereal responsibility (Yalın, 2015). Although the areas of responsibility do not directly match with the categories in this study, they can be associated with the data that we attained indirectly. When such areas of responsibility are analyzed, it can be said that the society-driven opinions of the students are related to the area of responsibility towards people. In this sense, conscientious

responsibility and ethereal responsibility can be associated with the individual category and religious category, respectively.

The resource of ethics were generally discussed on three bases: religion, social elements and the values generated by human. The second approach, social elements link being ethical with the innate values, but it is explained based on the values which emerge in society (Cevizci, 2006). The existence of other people or the society may specify the moral standing of the people. Nietzsche (2011) mentions slave morality as a morality that finds oneself within tradition. According to Nietzsche, the tradition came to such a state that it became the epitome of morality. Thus, Nietzsche's moral analysis can be related to the social category revealed in this study.

Another opinion regarding the resource of ethics is the individual-driven opinion. Ten students delivered individual-driven opinions regarding ethics. It is thought that the individual-driven opinions can generate ethical values without any external control for human. In this sense, the existentialist atheist side advocates that the individuals can become ethical without any religious discipline by generating their own values (Haçerlioğlu, 2005). This can be exemplified with the approaches and the philosophy of Sartre or Camus' ethics. However, the individual-guided views coincide with Ahmet Hamdi Akseki's conscientious responsibility area.

Religious-driven opinions were repeated rarely in the study. These thoughts mentioned by only seven students are mainly based on the perspective of living according to orders of God. Moreover, numerous theist philosophers found the most fundamental resource of ethics as part of religion. All of the rules originating from religion and revelations complement the ethics. In this regard, for a theist philosopher, living according to religious principles refers to living ethically. On the other side, it can be said that the religion-driven opinions of the students are associated with the last ethical responsibility field Ahmet Hamdi Akseki's ethereal responsibility.

The assumption which supports the direct matchup of the theoretic framework of moral philosophy with the ideas of students may not be adequate. In this case, it is aimed to manifest only the philosophical background of the categories. Such studies are of importance due to presenting the reflection of the related philosophical questions on the individuals, considering that the majority of the studies on philosophy are theoretic. It is possible to plan new studies with different approaches by taking the other concepts of ethics as well as this study. However, in the development of moral awareness and awareness in students, especially in courses such as philosophy and values education, factual analysis of the concept of morality should be done. As a matter of fact, thinking about the meaning of morality as an individual will lead to the development of the awareness of individuals and therefore of society towards morality. Such studies can be further enhanced by the combined use of both quantitative and qualitative data collection tools.